

ה' של ספינה

אוצרות הדף היומי

הרב יוסף חיים אהב ציון

פד.

**"הכא בכור מלא פירות
עסקינן והא חסרי בטיבלא"**

נגיעה במוקצה מבלי לטלטלו

בתרומת הדשן (ח"א סימן סז), דן אי מוקצה מותר בנגיעה מבלי שיטלטלנו, והוכיח מסוגיין דשרי, דהא הכא אוקימנא דהפירות הם טבל שהן מוקצה ואסורין בטלטול, ועם כל זה בני מרפסת משתמשים על גבי פירות, הרי דאף דהן מוקצה כיון דאינו מזיזן שרי ליגע בהן ולהניח עליהם. והובא להלכה ברמ"א (בסימן שח סעיף ג).

ובמשנה ברורה (ס"ק יט) הביא מהפרי מגדים, דלהניח על המוקצה שרי אף אם המוקצה מתנדנד, דהוי טלטול מן הצד, כיון דאינו נוגע במוקצה רק על ידי דבר אחר. אבל לנגוע במוקצה בידיו מותר רק אם אינו מזיזו. ובמג"א (בסימן שי ס"ק ג) כתב דכל זה כאשר ההנחה והתשמיש הוא לצורך דבר שאינו מוקצה, וכמו כאן בגמ' אבל להניח חפצים על המוקצה לצורך דבר המוקצה כגון כלי על גבי ביצה אסור.

ומרן רבינו זי"ע כתב בשו"ת יביע אומר (חלק ז או"ח סימן לו אות א), דהתרומת הדשן שלמד דשרי ליגע במוקצה ולהניח עליו חפצים מכח דברי הגמרא כאן, שפיר חילק בין אם זה לצורך דבר המוקצה או לצורך דבר שאינו מוקצה, אבל באמת מקור הדבר הוא מדברי הגמרא בשבת (קנא): עושין כל צרכי המת בשבת ובלבד שלא יזיז בו אבר. ואם כן מבואר דאף לצורך דבר המוקצה מותר, אם לא שיש חשש שבנגיעה יתנוועע מעט כמו בביצה דאסור.

פו.

**"רבי מכבד עשירים, רבי
עקיבא מכבד עשירים"**

מדוע כיבדו רבי ורבי עקיבא עשירים

האר"י זצ"ל שהוא ז"ל עצמו נתן טעם זה למה שהיו מכבדים העשירים, ועלף לבי.

"ומכאן תוכחה לעשירי עם המוציאים תרקבא דדינרי בדברים שאינם הגונים לירא ה' ומלבד העונש הפרטי לכל ענין עוד יענשו על אשר מזלזלים בשפע קדוש המשפיע בם הקדוש ברוך הוא להוציאו לחולין וכסף תועפות לשער האשפות וה' הטוב יכפר בעד".

ה. האדמו"ר ממנוקאטש בספרו דברי תורה (מהדורה א אות נז) הסביר בדרך צחות, דמה שאמרו רבי מכבד את העשירים היינו דווקא רבי כיבדם, דרבינו הקדוש שלא נהנה מהעולם הזה אפילו באצבע קטנה וכמו שאמר לפני פטירתו (כתובות קד.), איש כזה יכול לכבד את העשירים, שאין לו נגיעת ממון שיתנו לו על ידי זה העשירים האלו כיון שאינו נהנה. מה שאין כן שארי צדיקים וחכמים שלא היו בזה בדרגה של רבי צריכים למיחש לנפשם, כי על ידי זה יבואו לכבד גם לעשירים ריקים ופושעים כדי להרבות כבוד ביתם.

**"אימתי ישב עולם לפני אלקים,
בזמן שחסד ואמת מן ינצרוהו"**

כיצד צריך לתת צדקה

כתב מרן רבינו זי"ע במאור ישראל כאן: "פירש הגאון מהר"י רזאניס בעל משנה למלך, בספרו פרשת דרכים (דרך צדקה דרוש יח), על פי מה שאמרו בבראשית רבה (פ"ב סי' ט"ו) וז"ל: ביום עשות ה' אלוקים ארץ ושמם, בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם בדין, שנאמר בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ, כיון שראה שאין העולם מתקיים בדין שיתף עמו מדת הרחמים, שנאמר ביום עשות ה' אלוקים ארץ ושמם.

וזהו שהוקשה לו לרבא, שאיך נאמר ישב עולם לפני אלוקים, שאיך יתקיים ויתיישב העולם לפני אלוקים שהוא מדת הדין, והרי אמרנו שראה הקב"ה שאין העולם מתקיים בדין, לזה השיב, אימתי ישב עולם לפני אלוקים

א. בחידושי המאירי (מהדורת מוה"ק ד"ה רבי מכבד) פירש, שרבי היה עשיר גדול ומחמת מידת הנדיבות שהייתה בו, היו העניים בני בית אצלו, והיה מעשירם ומשפיע עליהם מטובו, וכפי שמוכא בגמרא (שבת ק"ג:) שהמחמר של רבי היה עשיר יותר משבור מלכא. ומשום כך היה רבי רואה את ענין העושר, כמעלה גדולה שאפשר להגיע עמה לצדקות ולמעשי חסד גדולים. ומחמת ענוותנותו היה סבור שכל העשירים יש להם את מעלת העושר כמותו, והיה סבור שאינם מתהללים בעושרם לאמור כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וכפי שהוא היה משפיל את עצמו והיה עניו. ומטעם זה היה מכבד את העשירים. ובזה מובן מה שאמר לבנו של בונייס פנו מקום לבן מאה מנה, וכשבא אדם אחר שיש לאביו נכסים בכפליים מבונייס אמר פנו מקום לבן מאתיים מנה, וזה משום שהיה סבור שכפי גודל העושר שיש לו לאדם, כך הוא מחויב להיטיב עם אחרים ולעשות צדקות.

ב. במהרי"ל (ליקוטים אות לה) פירש, שרבי ורבי עקיבא היו מכבדים עשירים מפני שהם היו עשירים, ורצו ללמד את העם לכבדם מפני עשירותם, ולא מפני תורתם, משום שלא רצו להשתמש ולהתגדל בכרתה של תורה.

ג. היעב"ץ (ד"ה רבי) ביאר, שכיון שהיו רבי ורבי עקיבא עשירים, לא הייתה עינם צרה בעשירים אחרים והיו מכבדים אותם בכדי ללמדם לכבד את הבריות, אף שהם עשירים.

ד. מרן החיד"א בפתח עינים כתב: "ואפשר לתת טעם אחר למה שהיו מכבדים העשירים במה שכתב רבינו האר"י ז"ל במה שאמרו זכרונם לברכה שיעקב אבינו חזר על פכים קטנים, כי האדם שיש לו עושר הוא שפע קדוש שמשפיעין לו משמים ואין ראוי לזלזל בשפע קדוש, ואם לא היה חוזר בשביל פכים קטנים היה כמזלזל בשפע הקדוש שאינו מחשיבו. עכ"ד. ומשום הכי בהיות שהעשירים נשפעים שפע גדול תדיר מלמעלה להכי היו מכבדין העשירים אשר זכו להיות כלי מוכן לקבל כל כך שפע. ואחר זמן מצאתי משם

"בונים בן בונים" (פה): לקרוא לבן על שם האבא בחייו

כתב בספר חסידים (סימן תס), שהנכרים קוראים לבניהם בשם אביהם ואין בכך כלום, והיהודים מקפידים על כך, ויש מקומות שאין קוראים אחר שמות החיים אלא אחר שכבר מתו. וכתב מרן החיד"א בברית עולם על ספר חסידים, שסימן נתנו לדבר ממה שנאמר תהלים (מט, יב) "קרא בשמותם עלי אדמות", שאין קוראים בשמו של אדם אלא אחרי קבורתו. וכתב שלכל המנהגים אין לקרוא לבנו בשם עצמו בחייו, אלא שראה במקום אחד שאיש יהודי בשם מרדכי קרא לבנו מרדכי בחייו, והיה הדבר זר בעיניו מאוד. ומבואר מדבריו שאף בני ספרד שנוהגים לקרות לילד בשם אבי אביו או בשם אבי אמו אף בחייו, ודרך כבוד עושים כן, מכל מקום אין קוראים לבנו של אדם עצמו בחייו.

ובזכר דוד לרבי דוד זכות (מאמר ראשון פרק פג) הרחיב בעניין זה, וכתב שאם נולד הנער אחר מיתת אביו נהגו לקרוא לו שם אביו. והטעם על פי מה שאמר האר"י ז"ל, שכשהאדם חייב גלגול ומת ונולד לו בן אחר מיתתו הוא מתגלגל באותו הבן, ולכן קוראים לו בשמו. וכן מצאנו במועד קטן (כה:) במעשה שרב חנן מת באותו היום שהיה לו למול את בנו, וקראו לבנו חנן על שמו. אבל כשהאב בחיים אין לו לקרות לבנו הנולד לו בשמו, וכדברי הספר חסידים הנזכר. אך הקשה על כך ממה שמצאנו בסוגיותינו מעשה באדם שנקרא בוניס בר בוניס, ובירושלמי (דמאי פ"ב ה"א) רבי מעדיה בן מעדיה (לפנינו שם רבי בן מעדיה והעיר בזה בכתר שם טוב טהרני ענף ג הערה יט), וכן בשבת (פ"ח ה"ו) ובגיטין (פ"א ה"א) ועוד, רבי יוסי בן יוסי, ובתלמוד בבלי (מנחות ו.). כבר פירש הרב ברכיה הנקדן בספר המצרף (ס' פז), שאלו נקראו בשמות אביהם לפי שנולדו אחרי מות אביהם. ואחד מגדולי הפייטנים הראשונים שלא חתמו שמם בפיוטיהם, הוא יוסי בן יוסי, והוא הראשון מן המשוררים הקדמונים שנזכרו בהקדמה לספר האגרון של רב סעדיה גאון, ונקרא גם יוסף היתום, משום שמת אביו קודם לידתו או קודם מילתו, ולפיכך קראוהו בשם אביו וגם קראוהו היתום (מבוא למחזור בני רומא עמ' 24). אך בהגהות מקור חסד לספר חסידים (שם), העיר שבסוגיותינו אין לפרש שבונים נקרא על שם אביו אחר מותו, שהרי בהמשך הסוגיא אמר רבי לרבי ישמעאל ברבי יוסי שכשיגיע אצל אביו של בוניס יאמר לו וכו', ומבואר שעוד היה אביו בחיים בזמן שנקרא לבנו על שמו, וכן הביא רביה להיתר מסוגיותינו בשו"ת משנה הלכות (ח"ט סימן רמח), ובספר חשוקי חמד בסוגיין כתב להשיג על דבריו.

וראה בפירוש ר"ש בן היתום (מועד קטן ה. ד"ה משמיה דרב עוזיאל), שכתב שבזמן הגמרא לא היו מקפידים לקרות לבניהם בשמותם, כמו שעושים האדומיים עוד היום שקוראים שם הבן כשם אביו בחייו. ולפי זה אין ראייה מסוגיותינו לעניין המנהג בזמנינו.

מכל מקום כל הדברים הללו אינם תלויים אלא בקפידא, וכמו שהביא בזכר דוד בשם ספר נוהג כצאן יוסף (דף כב), שאחרי שהביא דברי הספר החסידים הוסיף וכתב שכן נוהגים, ומעשה היה באחד שלא הייתה לו כי אם בת יחידה ולא היה לו בן, ובתו ילדה בן בחייו וצויה לה לקרוא את בנה על שמו והוא יאמר קדיש אחריו כשימות, וכן עשתה, וכתב שבאופן זה אין לאסור, שכל טעמו של המנהג הוא משום איבה כדי שלא יאמר אבי האם שמצפים למיתתו, וכיון שהוא עצמו אינו מקפיד אין בכך כלום. ובספר אבן ספיר ספיר (ח"א פכ"ב), כתב שכשהיה בבית מארי יוסף בן סעדי בתימן ראה שיש לו בן יחיד שקרא לו יוסף בחייו, וכתב שכן מנהגם לסגולה למי שלא התקיימו בניו רח"ל שיקרא לבנו על שמו בחייו. ובכתר שם טוב (טהרני ח"א ענף ג הערה כח), הביא שכן הוא המנהג עד עצם היום הזה בערי פרס וערי גרוזיה לקרוא לבנים ולבנות בשמות אביהם ואמם, ויש שנוהגים לקרוא כמה בנים על שמם ונראה להם הדבר לסימן טוב ולאריכות ימים.

בזמן שחסד ואמת מן יצורוהו, דהיינו הצדקה שמהפכת מדת הדין למדת הרחמים. וכמו שאמרו במדרש (הובא בפירוש רש"י בראשית יח, טז): בא וראה כמה גדול כוחה של צדקה, שמהפכת מדת הדין למדת הרחמים, שהרי כל השקפה שבתורה לרעה, שנאמר וישקיפו המלאכים על פני סדום, וישקף ה' על מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים, וכן נשקפה ותייבב אם סיסרא. חוץ מהשקפה זו, שנאמר השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל, מה נאמר למעלה מזה, וגם נתתיו לגר ליתום ולא למנהג ככל מצותך אשר צויתני. ללמדך שגדול כח מצות מתנות עניים שמהפכת מדת הרוגז למדת הרחמים. ועיין בספר משכיל לדוד (פרשת וירא דף טז ע"ג ד"ה וישקיפו על פני סדום), דמ"ש רש"י "מתנות עניים", אע"ג דקרא במעשרות מיירי, מאחר שבכלל המעשרות מעשר עני, סבירא ליה לרש"י דהוא הדין לכל מתנות עניים. ע"ש. וכן כתב בברכי יוסף (יו"ד סי' רמ"ז סק"ד). ודפח"ח (=דברי פי חכם חן).

והנה רש"י פירש מן, לשון מזונות. וכתב רבינו הר"ח בבן יהודע: "ונראה לי בס"ד מן קאי על מן שירד לישראל במדבר, והכוונה שיעשו העשירים חסד עם העניים בכבוד ונקיות כמו מן שירד לישראל בכבוד ונקיות. גם עוד כמו מן שאכלו ישראל, שהוא נקי מחמס וגזל, כן הצדקה יעשוה בממון נקי. גם עוד, כמו שהיו לוקטים את המן בלי טורח, כן העניים יקבלו הצדקה בלי טורח".

פו:

**"פעם אחת שכחו ולא הביאו ס"ת
מבעוד יום למחר פרסו סדין על
העמודים והביאו ס"ת וקראו בו"**

שלטול ס"ת ממקום למקום

בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סימן עא), דן לגבי שלטול ס"ת ממקום למקום, והביא דכאן מבואר בגמרא דהביאו ספר תורה מבית לבית הכנסת לשעת הקריאה. אך חכם אחד קאמר דאין להוכיח מכאן דמותר לטלטל ספר תורה ממקום למקום, דמבית לבית הכנסת שפיר הוי כבוד הספר תורה ומותר לטלטלו.

וכתב על זה ההר צבי, דדברי החכם נכונים, אבל העיקר יש לומר דמכאן אין הוכחה, כיון דהספר תורה היה בבית לשמירה כדאיתא בסוטה (לט: ברש"י ד"ה להפשיט), ולא היה אפשר כלל שהציבור יכנסו כולם לבית, ואם כן ודאי שמותר להניחו בבית ולשמרו ולטלטלו לבית הכנסת לשעת הקריאה.